

Пометун Олена,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН, Україна

Pometun Olena,
Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,
Senior Research Officer Institute of Pedagogy NAPS of Ukraine, Ukraine

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ОСВІТИ

TYPES OF STUDENT ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE NEW STATE EDUCATION STANDARDS

Abstract. The thesis is devoted to the interpretation of the didactic category "types of student activities" in the context of the State Standard of Basic Secondary Education 2020. Such activities should consist of various operations performed by students to acquire cross-subject skills and knowledge as a basis for the growth of competencies. The teacher's task is to navigate in a variety of modern ways of organizing active learning: forms, methods, techniques and strategies. For this they should be grouped into several groups, called student activities.

Keywords: State standard of basic education, student competence, active learning, organization, types of student activities.

Переорієнтування середньої освіти в Україні на розвиток компетентностей учнів як головний результат освітнього процесу обумовлює значні зміни у традиційних підходах до організації навчання, а отже у певних положеннях і категоріях теорії навчання. Одним з останніх документів, що прогнозує розвиток середньої світи на найближче десятиріччя, став Державний стандарт базової середньої освіти (2020) [2]. У цьому документі запропоновані не лише нові підходи до відбору і структурування змісту освіти за освітніми галузями, перелік ключових компетентностей і наскрізних умінь, яких мають набувати учні, але й вимоги до обов'язкових результатів навчання, орієнтовані саме на ці компетентності.

Очевидно, що досягнення планованих Державним стандартом навчальних результатів засобами будь-якої освітньої галузі може бути забезпечено лише за умови залучення учнів на уроці в активну і різноманітну діяльність. Адже компетентність учня формується в діяльності, проявляється і перевіряється як здатність ефективно виконувати певну діяльність. Застосовуючи певні дії під час

навчання, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе та/або для суспільства, людина тим самим розвиває у себе компетентність у тій чи іншій сфері життя. Тому категорія «діяльності» набуває ключового значення в освітньому процесі і потребує певної сучасної конкретизації і дидактичного дослідження.

З психологічного погляду (Л. Виготський, Д. Дьюї, Л. Рубінштейн, О. Леонтьєв), людська діяльність як активна взаємодія людини (суб'єкта) з об'єктом (зовнішні предмети, внутрішня реальність людини), результатом якої стає перетворення об'єкту діяльності, самої діяльності і трансформація того, хто діє, тобто суб'єкта діяльності. Психіка людини, формування її свідомості нерозривно пов'язана з її діяльністю і нею обумовлена. Взаємодіючи з світом, людина будує сама себе, самовизначається в системі життєвих відносин, розвиває і актуалізує особистість. Через діяльність і в процесі діяльності вона стає сама собою.

Процес навчання, що забезпечує розвиток особистості людини і здійснюється у спілкуванні з іншими людьми, постає як активна діяльність людини. Педагогічний вплив (завдання, інструкція, запитання) викликає та обумовлює діяльність особистості, спрямовану на досягнення певних навчальних цілей, і тільки в результаті такої діяльності відбувається оволодіння нею знаннями, уміннями, розвиток її ціннісної сфери, здібностей, якостей тощо. Така внутрішня пізнавальна активність людини викликана не тиском, не примусом, а особливою організацією змісту і використаними методами навчання та усвідомлюється нею як особистісно значуща.

Сьогодні вже очевидним є те, що навчання шляхом енциклопедичного накопичення знань у пам'яті не є ефективним та згодом призводить до безпорадності особистості у повсякденному та професійному житті. Адже людина створює та засвоює нове для себе через здійснювану нею ж діяльність, розв'язуючи проблеми, що виникають в ході виконання певної дії чи сукупності дій. Учні навчаються завдяки своїй участі у здобутті знань, збираючи інформацію та обробляючи її, вирішуючи проблеми та формулюючи те, що вони виявили.

Цікавим у цьому контексті є міркування американського педагога Р. Шенка, який стверджує, що будь-яку діяльність можна розкласти на так звані мікро-сценарії (послідовності дій в межах конкретної діяльності), опанування якими і є об'єктом навчання відповідно до діяльнісного підходу. Так, водіння авто чи навіть обід у

ресторані вимагають сформованості багатьох мікро-сценаріїв, що дозволяють особистості успішно здійснювати цю діяльність. Відповідно, за Р. Шенком, у школі слід навчати не теорії, а практики. Так, замість вивчення математичних теорем більш важливим є навчання учнів обраховувати площу, щоб спланувати та збудувати будинок [5]. Лише в такому випадку отримані знання будуть корисні учневі, а опанування ними стане метою конкретного учня, а не нав'язаною йому ззовні мотивацією з боку вчителя. В цьому, як бачимо, виявляється практична зорієнтованість діяльнісного підходу, що демонструє його переваги у контексті компетентнісного навчання.

Отже, діяльнісний підхід (активне навчання – active learning) базується на тому, що той, хто навчається, відіграє активну роль і здобуває свої знання і уміння через практику, реальні ситуації, що вимагають власних міркувань учня, спілкування між учнем і викладачем, учнем та однокласниками або між учнем та середовищем, яке оточує його в класі та поза класом, щоб мати змогу використовувати навчальні здобутки в реальному житті. Активне навчання – це така організація процесу, коли учні постійно залучені до того, щоб робити щось і міркувати про те, що вони роблять, обмінюватись думками, співпрацювати і набувати нового досвіду, навчаючись через цей досвід. Такий підхід до навчання між іншим важливий і з погляду навчання учнів спілкування і співпраці заради важливої мети як основи для творення спілкування на рівні людей, груп, суспільств та країн, отже, створення основи мимирних і дружніх стосунків у світі.

Організація навчальної діяльності як активного навчання означає застосування вчителем широкого спектру відповідних методів, ігор, стратегій та форм інтерактивної взаємодії, що забезпечують компетентнісне зростання учнів, покращення їхнього розуміння, умінь та ефективності у певній галузі.

Сучасне прочитання класифікації методів навчання поступово замінюється поняттям «види діяльності учнів на уроці». Як обов'язковий компонент планування навчального процесу поняття «види діяльності» у цьому році введено МОН України у модельні навчальні програми всіх галузей [3]. Це передбачає насамперед розпрацювання змісту цієї категорії для використання її вчителями різних предметів.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел свідчить про відсутність ясного визначення цього поняття у дидактиці, проте по суті у більшості авторів, на відміну від форм людської діяльності

(гра, навчання, праця), воно означає сукупність способів, моделей організації навчання (груп методів і форм навчання), що поєднані за певною ознакою [4], наприклад, на основі, джерел інформації, з яким працюють учні (В. А. Беліков) [1], або способів опрацювання цієї інформації (К. Янг, В. Талангер) [6].

Спробуємо узагальнити думки дослідників і визначити види діяльності як групи способів навчання, виходячи з критеріїв активного навчання (таблиця 1).

Таблиця 1

Види діяльності	Опис діяльності учнів
Традиційна навчальна діяльність	Учень переважно слухає, працює за інструкцією та запам'ятовує
Діяльність учнів з використанням ІКТ	Учні шукають і опрацюють інформацію за допомогою ІКТ, групують, моделюють процеси, явища
Обговорення та дискутування	Учні обговорюють відкриті питання, висловлюють версії, формують позиції, аргументують
Дослідження та експериментування	Учні вивчають джерела, формують припущення, ставлять досліди, залучаються до професійної діяльності, створюють моделі, аналоги, роблять висновки
Кооперативне навчання	Учні співпрацюють у парах та малих групах, розподіляють ролі і виконують різні обов'язки, надають підтримку, навчають одне одного

Зупинимось на характеристиці кожного з видів трохи ґрунтовніше.

Почнемо з того, що значна кількість авторів насамперед відмежовується від так званої традиційної навчальної діяльності, яка сьогодні не може вважатись доцільною моделлю навчання. Така організація навчання, коли вчитель пояснює матеріал без взаємодії з учнями, ставить закриті запитання, жорстко регламентує діяльність учнів (починайте, завершуйте), не цікавиться, чи зрозуміли його учні тощо, не забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом освіти.

Другою групою видів діяльності (активностей) учнів, яку виокремлюють педагоги, є використання ІКТ. Зрозуміло, що мова йде про ІКТ як засіб навчання, що відкриває спеціальні і досить широкі можливості, найперше щодо доступу до інформації, її швидкої

обробки та систематизованої презентації у вигляді слайдів, відео, медіа текстів. Звісно такі види діяльності поєднуються з методами з інших груп.

Важливе місце приділяють методам навчання, що передбачають обговорення у загальному колі (всім класом), дискусії (фронтальній чи груповій), які дають учням змогу висловлюватись, порівнювати думки, аргументувати і рефлексувати. Вони є вкрай важливими для розвитку мовлення, мислення учнів, уміння розв'язувати проблеми.

Серед видів активності, важливих для сучасної школи, спостереження, експериментування, конструювання, дослідження у вигляді опрацювання джерел, насамперед текстових, виконання групових й індивідуальних проектів, імітаційних ігор, комп'ютерного моделювання, виконання окремих технологічних професійних операцій.

Нарешті почесне місце посідають кооперативні методи: навчальна взаємодія учнів у парах і малих групах. Це дозволяє учням навчитись співпрацювати у навчанні і в житті, разом працювати над розв'язанням проблеми, нести спільну відповідальність за результат роботи, розвинути емпатію й емоційний інтелект.

Наведений перелік засвідчує необхідність використання вчителем різних видів діяльності, їхнього комбінування на кожному уроці. Щоб зробити ефективний вибір видів діяльності, вчитель має ретельно продумувати очікувані результати навчання, яких він хоче, щоб учні досягли, склад і можливості класу, наявні умови середовища навчання, регламент і логістику освітнього процесу. Функції вчителя за таким підходом насамперед пов'язані з організацією та управлінням.

Незалежно від обраного вчителем виду діяльності учнів на уроці основним елементом навчання стає виконання завдань (розв'язання проблем, задач) тобто, освоєння діяльності, особливо нових для учнів її прийомів і способів. У цьому випадку фактичні знання стають наслідком роботи над завданнями, організованими в доцільну і ефективну систему. Паралельно з освоєнням діяльності учень/студент формує власну систему цінностей, підтримувану соціумом. Це у сукупності і забезпечує формування ключових компетентностей учнів. Необхідні умови для цього – позитивний емоційний фон та стосунки в освітньому середовищі, які будуються на основі довіри, співпраці, рівного партнерства, командності.

Список використаних джерел:

1. Беликов В. А. Образование. Деятельность. Личность. Москва: Издательство «Академия Естествознания». 2010. с. 245. URL: <https://mosmetod.ru/metodicheskoe-prostranstvo/srednyaya-i-starshaya-shkola/informatika-ikt/fgos/osnovnye-vidy-deyatelnosti-uchashchikhsya.html> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 02.05.2021).
3. Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 05.05.2021).
4. Скорик О. В. Види діяльності, яка слід реалізовувати в процесі викладання предмета «сходінки до інформатики» в початковій школі. URL: <https://issuu.com/stalkerov/docs/> (дата звернення: 05.05.2021).
5. Schank, Roger C. (1995) What We Learn When We Learn by Doing. (Technical Report No. 60). Northwestern University, Institute for Learning Sciences. URL: http://www.cogprints.org/637/1/LearnbyDoing_Schank.html (дата звернення: 03.05.2021).
6. Young K., Talanquer V. Effect of Different Types of Small-Group Activities on Students' Conversations. URL: https://www.researchgate.net/publication/263960533_Effect_of_Different_Types_of_Small-Group_Activities_on_Students'_Conversations (дата звернення: 03.05.2021).

References:

1. Belikov, V. A. (2010). Education. Activity. Personality. Moskva: Academy of Natural Sciences. URL: <https://mosmetod.ru/metodicheskoe-prostranstvo/srednyaya-i-starshaya-shkola/informatika-ikt/fgos/osnovnye-vidy-deyatelnosti-uchashchikhsya.html> [in Russian].
2. State standard of basic secondary education. The resolution of CMU № 898 by 30.09.2020 year. Retrieved from URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].
3. On approval of a standard educational program for grades 5–9 of general secondary education institutions. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of February 19, 2021. Retrieved from URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
4. Skorik, O. V. (2015). Types of activities that should be implemented in the process of teaching of the subject «Stairs to computer science» in primary school. Retrieved from URL: <https://issuu.com/stalkerov/docs/>. [in Ukrainian].
5. Schank, Roger, C. (1995) What We Learn When We Learn by Doing. (Technical Report No. 60). Northwestern University, Institute for Learning Sciences. Retrieved from URL: http://www.cogprints.org/637/1/LearnbyDoing_Schank.html
6. Young, K., Talanquer, V. Effect of Different Types of Small-Group Activities on Students' Conversations. Retrieved from URL:

[https://www.researchgate.net/publication/263960533 Effect of Different Types of Small-Group Activities on Students' Conversations](https://www.researchgate.net/publication/263960533)